

Правова теорія військового мистецтва: від Стародавнього Риму до початку формування правової ідеї виникнення Армії Євросоюзу

С. М. Кравчук

Кафедра суспільно-гуманітарних наук, Українська академія друкарства, м. Львів, Україна
Corresponding author. E-mail: lanapravo@mail.ru

Paper received 15.01.17; Accepted for publication 25.01.17.

Анотація. Розглядається питання можливості врахування теоретичних правових аспектів військового мистецтва при створенні Армії Європейського Союзу, на підставі рецепції римського права. Вбачається переосмислення самого підходу до цього питання та врахування людиноцентристських бачень та використання збалансованого методологічного підґрунтя. Стаття є первинною спробою застереження Євросоюзу від майбутніх правових та практико тактичних помилок при організації та веденні військово-оборонних справ. Синтезується потреба створення юридичної підставності і мудрого зваженого вибору.

Ключові слова: Армія, ідеальний громадянин Риму, римське право, Європейський Союз, людиноцентризм.

Вступ. На сьогоднішній день відсутні наукові філософські чи правові публікації з питань формування Армії Європейського Союзу. Але це питання було висунуто як певну ідею, яка потребує як філософського так і правового осмислення та конструктивного обговорення на дипломатичному міжнародному рівні.

Зараз світ зазнає радикальних правових, політичних, економічних та духовних змін. Глобалізація та інформатизація перетворила всю планету на єдиний соціальний організм. Стабільність в ньому порушено нескінченними змінами. Загалом ера глобалізацій у взаємовідносинах держав змінює еру протистояння. Однак, небезпека для миру в сучасному світі залишається. За таких умов важливим засобом забезпечення безпеки суспільства і держави є армія та створення продуманих правових важелів, відповідного законодавчого врегулювання процесу та порядку її створення.

Короткий огляд публікацій по темі. Різні сторони армії, як соціального так і правового інституту сучасного суспільства, під різними кутами зору розглядали українські дослідники В. Абрамов, Е. Афонін, О. Бодрук, В. Гречанінов, В. Горбулін, В. Грубов, Л. Гончаренко, О. Дзьобань, В. Мандрагеля, Є. Мануйлов, А. Папікян, В. Смолянюк, О. Панфілов, Г. Перепелиця, М. Требін, В. Чорний, О. Штика, М. Цюрупа та багато інших.

Ціль. Очевидним є той факт, що європейська дипломатія часто не в змозі вирішити певні кризисні моменти на континенті. А коли дипломатія безсилна, то за відомим висловом і реальним фактом, – «починають говорити гармати». Метою нашої публікації є спроба заглянути в майбутнє на підставі аналізу минулого, акумуляції позитивного досвіду та певних загальних філософських висновків та правових бачень. Виокремити певний новий об'єкт тематичного дослідження для науковців. Наштовхнути на подальші наукові пошуки та наукові знахідки вирішення пропонованої проблематики, щоб саме право стало мистецтвом добра та справедливості (*Jus est ars boni et aequi*).

Матеріали та методи. Історія військового мистецтва у поєднанні з правовою теорією досліджує виникнення та еволюцію *форм і способів* ведення озброєної боротьби, узагальнює досвід усіх минулих воєн, *показує процес* розвитку військового мистецтва і *розкриває його закономірності*, створюючи тим самим ґрунтовну основу для надійного захисту та безпеки людини.

Взагалі, наука управління – одна з найдавніших наук – дала поштовх появі філософії вчення управління ще в різних країнах Давнього Світу, була предметом наукових пошуків батька історії Геродота, сприяла появі громадянського права [1, с. 758]. Вищевказаний тезис актуальний та застосовний і до правової теорії «військового мистецтва». До того ж, практично вся (за виключенням Швейцарії) європейська політична система походить з Риму. Отже,

можуть бути застосовані всезагальні закони організації (тектології).

Результати та їх обговорення. На неформальному саміті лідерів 27 держав Євросоюзу, однією з тем була оборонна політика Євросоюзу, розроблена за ініціативою Німеччини та Франції. Обговорено етапи створення об'єднаної армії. Цікаво, що одним із ідеологів створення європейської армії є віце-президент ЄС, представник ЄС з іноземних справ і безпеки Федеріка Могеріні. За її словами, у Європі вперше за тривалий час створився «політичний простір» для просування відповідного проекту. «Ми досягли поворотного моменту. Ми можемо перезапустити європейський проект і зробити його більш функціональним і потужнішим для наших громадян та решти світу», – заявила політик, виступаючи перед європейськими дипломатами [2].

Загальновідомо, що у Німеччині вже більш як 10 років жінки можуть служити в армії. Слушно зауважити, що за цей час кількість представниць слабкої статі в бундесвері зросла в чотири рази. І таких жінок, які готові служити зі зброєю в руках, стає дедалі більше [3]. За «нормативами» ЄС чоловіки та жінки рівні, але показово у нашому видку, що за безпеку дбає жінка, це свого роду складний але здоровий первісний «материнський інстинкт», а в політичному, соціальному та правовому сенсі – програма певних дій зумовлена турботою про нащадків та збереження певних особливих цінностей. Багатьом чоловікам і сьогодні не збагнути ні цього інстинкту, ні мудрих жіночих передбачень та пристосувань до змін сьогодення, ні саму тактику.

Згадалось, що досліджено цікавий факт живої природи (журнал Proceedings of the Royal Society, Скандинавія), наприклад, матері-ведмедиці навчилися діяти за принципом «ворог мого ворога – мій друг», використовуючи близькість людини, для захисту свого потомства від нападів самців. Це додаткове природниче підтвердження того, що материнська природа в живій природі є незбагненно мудрою.

До речі, Федеріка Могеріні вивчала політику (scienze politiche) в римському університеті ла Сап'єнца. І у свій час вона відповідала за напрямок політики забезпечення рівних можливостей [4].

Саме рецепції римського права належать до найбільш помітних явищ у розвитку європейських цивілізацій і вони теж часто оцінюються як такі, що відображають вплив певної «материнської» правової системи на право більш пізнього часу [5, с. 279]. В результаті цього по сьогодні відбувається формування та вдосконалення європейських правових систем сучасності на всіх рівнях.

На нашу думку, пропонована ідея та безпосередньо погляди самої Федеріки Могеріні сформовані на підставі історичної правової школи Німеччини [6] і це логічно. Вони обумовлені позицією інтуїтивної оцінки «народного» (суспільного) духу, готовності жертвувати заради гармонійності доктрини певними явищами (матеріальні витрати та ін.)

Але, відповідно, це зумовлює і об'єктивну потребу створення логічної ідеальної моделі, виправданої у будь-якому сенсі.

Попри розширену міжнародну правову об'єктивацію високих людиномірних ідеалів, на жаль, наше людство не завжди наповнене миролюбством. Зростають прояви тероризму, як би сумно це не звучало. А згідно з дослідженнями швейцарця Жана-Жака Бабеля, за всю відому нам історію людства, за останні 5500 років, у мирі людство прожило всього 292 роки [7]. Світ не позбувся насильства. Збройні сутички та війни породжують спеціальний державний інститут – армію. Армія – певна суспільна, юридично обґрунтована модель, що слугує утримуючим та вирішуючим силовим фактором. Хоча, зазвичай є агатизмом тоталітарної системи. Як показало життя, будь-яке механічне копіювання чужого досвіду у цьому плані може привести до небажаних наслідків. Традиційно відмінними рисами будь-якої армії вважалися: особлива система її організації й комплектування. Отже, саме цьому питанню слід приділити особливу правову увагу уже на старті.

В історичному аспекті, наприклад, у державах рабовласницького суспільства первісною основою військової системи являлася обов'язкова служба вільного населення. При цьому різні соціальні верстви населення займали в армії місце, що відповідає їх майновому й політичному статусу. Сьогодні життя складається таким чином, що як казав Луцій Анней Сенека: «а покажи мені, хто не раб у тому чи в іншому змісті». Порівняння грубе, але висвітлює аспект певної людської залежності від багатьох буттєвих факторів сучасного світу. Демонструє незахищеність окремих прав людини чи держав. У Стародавньому Римі громадяни служили у війську по добрій волі, і після війни, як правило, поверталися до мирної праці. Пізніше в Римі відійшли від цього правила. Було створено нове військо преторіанців, що стояло під Римом і стало учасником багатьох змов.

Майбутнє – це завжди добре осмислене минуле. Як кажуть, щоб вміти скористатися досвідом, потрібен досвід. Та іноді досвід біжить за людиною на дарма, бо людина схильна бігти швидше, як сказав відомий журналіст Роберт Лембке.

Право в Стародавньому Римі саме по собі вважалося верховною владою, якій підпорядковувалися всі громадяни не залежно від свого статусу у суспільстві. Панувало Верховенство Права, а закон виражав волю головного носія права – громадян, народу [1, с. 758]. Загалом же, Римська держава увібрала в себе численні культури і технічні досягнення підкорених народів, асимілювала, зберегла і надала їм статусу універсальності. Тому, на нашу думку, при створенні армії ЄС необхідно скористатися місцевим позитивним досвідом держав-членів у військовому плані. Бачення жодної з країн не повинні бути відкинуті. Рим вимагав від індивіда згідно з древніми традиціями абсолютної соціальної дисципліни, він не намагався знищити індивідуальну оригінальність, а навпаки, стимулював і схвалював будь-яку ініціативу в інтересах імперії [8]. Подібно, в умовах сьогодення, не повинні відкидатися окремі бачення в цьому аспекті окремих ідеологів, правників, філософів та ін.

Як відомо, у кожному процесі є певна критична точка. Подібно до того, як імператорський культ в Римській імперії був покликаний відігравати роль ідеї, що об'єднує суспільство, створення армії ЄС теж певна об'єднуюча ідея. Втілення її в масову свідомість автоматично набуває позитивних рис: чим більш згуртоване суспільство, тим більш сильним воно є. Але масова свідомість – настільки складна та непередбачувана субстанція, що з нею необхідно поводитися дуже обережно.

При створенні армії ЄС недопустимою є помилка Стародавнього Риму щодо певного «розмивання» традиційних римсько-громадянських основ армії (набір в легіони провінціалів з наступним переходом до локального рекрутства).

Це мало парадоксальний ефект: поряд зі збільшенням бази рекрутування зросло розмежування між армією і самим громадянським суспільством [9, с. 124]. В майбутньому ЄС слід уникати дій пов'язаних з цією помилкою. Оскільки, ЄС – спільнота що діє через систему наднаціональних інституцій та спільно узгоджених рішень держав-членів, у ній має місце громадянська єдність через стандартизовану систему законів у якій, в свою чергу, з'явиться потреба фіксації *принципу рівномірності та виборності участі* в такому суспільному та юридичному інституті як Спеціалізована Армія Європейського Союзу (віримо, що в недалекому майбутньому – САЕС).

Фундатор реалістичної (прагматичної) школи права Р. фон Іерінг [10, с. 73 – 101], опонент Ф. К. фон Савіньї, на підставі розуміння права як безпосереднього продукту життя, вважав, що всі великі зміни в суспільному житті тягнуть за собою зміни і в сфері права. При цьому він наголошував, що важливими є не тільки певні національні сили та потенціал кожного окремого народу, а й його зіткнення з іншими народами, запозичення. Спільноти, що прагнуть лише національної замкнутості, цим самим прирікають себе на застій.

Застарілі шаблони правового мислення повинні бути відкинуті. Було навіть визначено загальну методологію правотворчості: *Durch das Romische Recht uber aber das Romische Recht hinaus* [10, с. 37 – 38]. Отже, потрібно створити норми, які б не суперечили існуючому праву а також «вимальовували б» цей новий правовий інститут армії ЄС.

Вирішити проблему безпеки Євросоюзу буде можливо за умови повного належного фінансування такої армії, комплексного підходу до комплектування спеціалізованих Збройних Сил. А передумовою до цього є створення зваженого правового врегулювання всіх аспектів даного інституту, задля регульованого забезпечення високої «римської» дисципліни та формування привентивної внутрішньої самодисципліни кожної людини з держави-члена ЄС на благо миролюбства та співпраці, радше діалогу, аніж конфронтації, з обов'язковою заборонаю будь-якого військового «планованого театру особливих дій». Всі найважливіші аспекти потребують детального правового регулювання. Звичайно, це Великий проект і справа майбутнього, яке покаже рівень правосвідомості та духовної зрілості до великих перетворень. Перші ідейні кроки у цьому напрямку – демонстрація того, що ЄС серйозно ставиться до захисту власних цінностей. Юридично сьогодні до компетенції ЄС не входить забезпечення національної безпеки країн і лише НАТО залишається єдиною «цікавою» у правовому сенсі, унікальною «безпековою парасолькою». Сьогодні ще рано говорити про форму цього обдуманого військового шедевра та найпростішою з них нам видається майбутнє створення чогось на зразок примітивного "спецназу швидкого реагування".

Ну і, звичайно, не без «ложки дьогтю». Сьогодні Великобританія протистоїть планам створення армії Євросоюзу. У неї залишається право вето. Оскільки, у неї, як і в низки інших держав, є певні побоювання підризу НАТО. Поряд з цим вона вбачає певні протиріччя (контроверзи) і втручання у суверенітет інших держав, а передусім, – у власний. Такі протистояння зникнуть, коли більшість реально усвідомить інститут армії передусім як засіб безпеки та авторитету, а не наступу чи, навіть, безпосередньо захисту. Він може слугувати об'єднуючим а не розділяючим фактором формування громадянської свідомості. Адже, це можливість створення взірця високого військового захисного мистецтва і дисципліни, які б ґрунтувалися на потужній фізичній і морально-психологічній підготовці. Це справа доблесті і честі громадянина-учасника Євросоюзу, на кшталт ідеального громадянина Риму і, звичайно, це здатність швидкого реагування задля миру і спокою. А вибагливий відбір у лави армії, високі гуманістичні ідеї та оплата слугували б ідеальною

умовою реалізації «чоловічого бойового інстинкту» на противагу «безтілесних» «практик» комп'ютерних ігор, астральних пошуків та інших цікавих задовольень, від яких сьогодні хворобливо залежна більшість юнаків віку, що за слов'янською традицією звучить у народі «кров з молоком», а у праві фігурує як призовний. Принцип розумної достатності може стати мірилом тих реальних витрат, які доцільні для забезпечення оптимально-необхідного режиму забезпечення планованого надійного оборонного потенціалу ЄС.

Висновки. Отже, пропонуємо комплексний, осмислений і юридично обґрунтований підхід до самого аналізу ідеї та її

практичної реалізації, передусім, продуманої правової фіксації всіх аспектів, для досягнення очікуваного захисного ефекту при створенні армії Європейського Союзу. Це, в свою чергу, зумовлює потребу нових відповідних наукових досліджень як ґрунтовної платформи всіх пов'язаних з цим важливих і доцільних аспектів, зважень та противаг. Піднята у статті проблематика є малодослідженою, ще зовсім новою і потребує залучення різнопланових знань та підходів для здійснення правильного обдуманого вибору. Отже, закликаємо до нових наукових розробок цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Підпригора О. А. Римське право: підручник / Підпригора О. А., Харитонов Є. О. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 512 с.
2. Филатов А. Евросоюз собирает собственную армию [Електронний ресурс] – URL: <https://utro.ru/articles/2016/09/07/1296448.shtml>. (Дата звернення: 10.09.2016).
3. Кандиба Я. Жінки й армія – десять років на службі бундесверу [Електронний ресурс] – URL: <http://uzv.org.ua/zhinki-y-armiya-desyat-rokiv-na-sluzhbi-bundesveru/>. (Дата звернення: 12.12.2016).
4. Материалы из Википедии. Могерини Федерика [Електронний ресурс] – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0. (Дата звернення: 25.12.2016).
5. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Від осмислення рецепції римського права – до формування загальної теорії взаємодії правових систем // Право України. – № 1. – 2014.
6. Немецкая историческая школа права. – Челябинск, 2010. – 528 с.
7. Посилання на сайт: «Мифы или реальность». Саме кризаві війни [Електронний ресурс] – URL: http://molomo.com.ua/inquiry/bloody_wars.html. (Дата звернення: 2.12.2016).
8. Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. [Електронний ресурс] – URL: <http://readbookz.com/book/209/7882.html>. (Дата звернення: 12.02.2017).
9. Михалюк О. В. Процес «варваризації» римської армії в оцінці античних авторів // Журнал: Античний світ та археологія, № 11. – 2002
10. Иеринг фон Р. Дух римского права // Иеринг фон Р. Избранные труды: в 2 т. – СПб., 2006. – Т. II.

REFERENCES

1. Pidopryhora O. A. Roman Law: textbook / Pidopryhora O. A., Kharytonov Ye. O. – Kyiv: Yurinkom Inter, 2007. – 512 p.
2. Filatov A. European Union Gathers Its Own Army [E-resource] – URL: <https://utro.ru/articles/2016/09/07/1296448.shtml>. (Date of appeal: 10.09.2016).
3. Kandyba Ya. Women and Army – Ten Years in the Service of the Bundeswehr [E-resource] – URL: <http://uzv.org.ua/zhinki-y-armiya-desyat-rokiv-na-sluzhbi-bundesveru/>. (Date of appeal: 12.12.2016).
4. Materials from Wikipedia. Federica Mogherini [E-resource] – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE%D0%B3%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8_%D0%A4%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0. (Date of appeal: 25.12.2016).
5. Kharytonov Ye. O., Kharytonova O. I. From Understanding the Reception of Roman Law – to the Formation of the General Theory of Interaction of Legal Systems // Law of Ukraine. – № 1. – 2014.
6. German Historical School of Law. – Cheliabinsk, 2010. – 528 p.
7. Link to the website: "Myths or Reality". The Bloody Wars [E-resource] – URL: http://molomo.com.ua/inquiry/bloody_wars.html. (Date of appeal: 2.12.2016).
8. Polikarpov V.S. Lectures on History of World Culture. [E-resource] – URL: <http://readbookz.com/book/209/7882.html>. (Date of appeal: 12.02.2017).
9. Mykhalyuk O. V. The Process of "Barbarianization" of Roman Army in the Evaluation of Ancient Authors // The journal: Ancient World and Archaeology, № 11. – 2002.
10. Iering von R. Spirit of Roman Law // Iering von R. Selected Works: in 2 volumes – Saint Petersburg, 2006. – Т. II.

Legal Theory of Military Art: from Ancient Rome to the Beginning of the Legal Idea Formation of the EU Army Emergence **S. M. Kravchuk**

Abstract. The issue of the possibility of taking into account the theoretical legal aspects of military art to create the European Union Army has been reviewed, based on the reception of Roman law. Rethinking of the approach to the issue has been perceived as well as the consideration of people-centred vision and the use of the balanced methodological foundations. The article is a primary attempt to warn the EU about the future legal and practical-tactical errors during the organization and conduct of military and defence affairs. The need to create a legal basis and a wise balanced choice has been synthesized.

Keywords: Army, an ideal citizen of Rome, Roman law, European Union, people-centred approach.

Правовая теория военного искусства: от Древнего Рима к началу формирования правовой идеи возникновения Армии Евросоюза **С. Н. Кравчук**

Аннотация. Рассматривается вопрос о возможности учета теоретических правовых аспектов военного искусства при создании Армии Европейского Союза, на основании рецепции римского права. Предоставляется переосмысление самого подхода к этому вопросу и учет человекоцентристского видения и использования сбалансированной методологической основы. Статья является первичной попыткой предостережения Евросоюза от будущих правовых и практико-тактических ошибок во время организации и ведения военно-оборонных дел. Синтезируется необходимость создания юридических оснований и мудрого взвешенного выбора.

Ключевые слова: Армия, идеальный гражданин Рима, римское право, Европейский Союз, человекоцентризм.